

УДК 821.111'276.2'255.4

А. О. Івахненко,

кандидат філологічних наук, доцент;

Т. О. Дякова,

студентка

(Харківський гуманітарний університет "Народна українська академія")

antperminova@yandex.ua; tetiana.diakova@gmail.com

ПЕРЕДАЧА ЗНИЖЕНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГ ЧАКА ПАЛАНІКА)

Статтю присвячено проблемам передачі стилістично зниженої англійської лексики в художніх творах, перекладених російською та українськими мовами. Проаналізовано переклади творів Чака Паланіка "Tell All", "Fight Club", "Invisible Monsters", "Rant: A Biography of Buster Casey", "Stranger than Fiction".

Виявлено морфологічні, семантичні та текстуальні рівні експресивності в українських та російських варіантах тексту (знижений, негативний і нейтральний).

Об'єктом дослідження обрано проблему передачі зниженої лексики англійської мови українською та російською, предметом – передача ненормативної (обсценної) лексики при перекладі творів Чака Паланіка. Мета дослідження – виявити особливості передачі зниженої лексики в творах Ч. Паланіка в оригіналах та перекладах – як офіційних, так і "мережєвих". Актуальність теми зумовлена широкою популярністю як самого Чака Паланіка, який має найбільшу кількість послідовників в Інтернеті, так і його творчості (про що свідчить вихід однойменного фільму "Бійцівський клуб", що був відзначений безліччю нагород). Новизна статті, на наш погляд, полягає в комплексному аналізі проблем передачі зниженої лексики при перекладі сучасної художньої літератури. Метод дослідження – перекладацький аналіз. Матеріалом дослідження є книги Чака Паланіка англійською мовою: "Fight Club", "Tell All", "Invisible Monsters", "Rant: A Biography of Buster Casey", а також переклади вищезазначених творів, виконані В. Завгороднім, А. Івахненко, Ю. Волковою, Т. Покідаєвою, К. Мартинкевич та В. Наріжною.

Сучасна світова література прагне до натуралізму, і лексика, що в ній вживається, від просторіччя до табуованої лексики, стає яскравим тому доказом. І хоча відношення до неї дуже неоднозначне, вона складає невід'ємну частину сучасного лексикону. Тлумачний словник української мови [1] визначає розмовну / знижену лексику як притаманну усному мовленню. Згідно з іншими джерелами, знижена лексика – це лексика, що відрізняється від літературного мовлення або мовного стандарту [1].

В поданій статті ми проаналізуємо ступінь експресії як в мережєвих, так і офіційних перекладах. Хотілося б відзначити, що мережєві переклади (під впливом Д. Пучкова, він же Гоблін) більш експресивні, і часом навіть занадто експресивні. Так, у неофіційному перекладі Д. Савочкина зворот "puts up with all my bad behavior" переданий як "ложила на мое плохое поведение", хоча словник Lingvo дає переклад словосполучення "puts up with" як "смириться, терпеть". Таким же чином проста фраза "I am Joe's Hard Drive" була спотворена і набула вигляду "Я – крутые яйца Джо", незважаючи на те, що "hard drive" означає "накопитель на жестких дисках, жесткий диск". Навіть при всій неуважності неможливо було не помітити наступне речення, де було зазначено: "I remember everything" – і, таким чином, роз'яснює, що ж насправді таке цей "hard drive".

Далі ми б хотіли розглянути експресивні значення англійського дієслова "to fuck" (бран.) і прислівника "fuck". Сучасний тлумачний словник англійської мови [2] визначає дієслово "to fuck" як "to show that you are very angry at something or someone, or that you do not care about them at all", і лише другим значенням представлено "to have sex with someone". Значення англійського дієслова "to fuck" та українського "трахатися" в більшості випадків не збігається, саме тому фраза з книги "Tell All" "Lilly, darling," says Dior, "it's a fucking atom bomb!" може не містити жодних натяків на статевий акт, а перекладатися як "Лілі, люба, – каже Діор, – це ж бісова / клята атомна бомба". Наступним прикладом низького рівня експресії вищезгаданого дієслова може послужити приклад з тієї ж книги: "For fuck's sake, stop!". Молодіжний словник англійської мови [3] визначає цей вираз як "sort of like "for god's sake", "for heaven's sake, etc". Отже, російською / українською мовами необхідно було підібрати еквівалент словосполучення "заради Бога, заради всіх святих" і представити його в лайливій формі. У перекладі А. Івахненко запропоновано варіант "Та твою мать, зупиніть!".

У перекладі Ю. Волкової роману "Invisible Monsters", котрий у Росії більш відомий як "Невидимки", словосполучення "fuck off" передано з неймовірним пом'якшенням експресії, а саме "вы меня достали", у чому зовсім не було потреби. Все той же Молодіжний словник англійської мови [3] дає таке визначення цьому вислову: "Used in the imperative as a signal of angry dismissal", а визначення "fuck off" за словником російської мови – "от...сь" [4]. Взагалі, жанр психологічного трилера передбачає, що читач уже повнолітній і здатний правильно усвідомити причину вживання лексики подібного роду в творах. Перекладач повинен передавати безпосередньо те, що написано, і не намагатися пом'якшувати автора, аби не здатися неосвіченим і не надягати на нього свого роду маску. Питання етики в даному випадку відноситься не до автора, і тим паче не до перекладача, який перекладає дану літературу, а до видавців, що не позначають подібну літературу спеціальними знаками (напр. американське Parental Advisory, Explicit Lyrics та ін.). У романі "Невидимки"

© Івахненко А. О., Дякова Т. О., 2012

Ю. Волкова передавала цей вислів як блякле "вы меня уже достали", тим самим знижуючи експресивність даної конструкції, яка в грубій формі просить адресата якнайшвидше піти. У той же час, речення "Of worse, "Back off, you old troll, or I'll call a cop" було перекладено за допомогою необґрунтованих трансформацій, і в результаті ми бачимо занадто експресивний вислів: "Чеши отсюда, старая б...дь, а то позову копов!" Словники англійської мови [4] дають переклад слова "troll" як "троль" (казкова істота зі скандинавських міфів), хлопчик, якого не люблять". У російськомовних словниках "Троль" – надприродна істота зі скандинавської міфології, карлик, велетень, відьма. З розвитком інтернет-форумів це слово набуло нового значення: в мережі "тролями" називають осіб, що провокують емоційну перепалку, переслідують інших користувачів або видають себе за інших людей (тобто, займаються "тролінгом") [1]. У жодному зі словників нами не було знайдено визначення цього слова нецензурними виразами або обценною лексикою, тому запропонований варіант містить надмірну експресивність і є некоректним та необґрунтованим.

Далі ми б хотіли розглянути занадто експресивний переклад роману "Рент: Усна біографія Бастера Кейсі", виконаний В. Наріжною. Для початку пропонуємо проаналізувати переклад речення "It's fucking weird, hearing somebody's died tomorrow". У даному випадку прикметник "fucking" застосовується для підсилення основного прикметника ("weird"), який і несе смислове навантаження. В англійських джерелах ми знайшли таке тлумачення: "may be used to negatively characterize anything that can be dismissed, disdained, defiled, or destroyed and may also be used as an intensive" [5]. В англо-українських та англо-російських словниках подається переклад слова "fucking" з різними ступенями експресії: "чортів", "бісів", "клятий", "гребанний", "чертовски" тощо. Як бачимо, більшість україно- та російськомовних аналогів пов'язані з чортом та бісом. У перекладі Вікторії Наріжної це речення отримало такий вигляд: "Це пиздець як дивно чути, що хтось загинув завтра". Проаналізувавши тлумачення прикметника "fucking", ми дійшли висновку, що це речення можна б було відтворити без використання обценної лексики: "Це до біса дивно".

Вважаємо за необхідне розглянути дієслово "fuck" в якості основи в складеному дієслові "fuck up". Сучасний тлумачний словник англійської мови [2] визначає дієслово "to fuck up" як "to make someone very unhappy and confused so that they cannot live normally or have normal relationships", друге значення – "to make a mistake or do something badly". Як бачимо, на відміну від дієслова "to fuck", значення складеного англійського дієслова "to fuck up" не має жодних посилань на статевий акт. Англо-український словник визначає це слово як "зазнати невдачі", "змарнувати", "споганити" [6]. Російськомовний словник дає велику кількість перекладів, серед яких "испоганить (что-л.)", "обалажаться", "потерпеть неудачу" [4]. Фраза із книги "Fight Club" в перекладі В. Завгороднього "This wasn't a cheap gun, and I wondered if salt might fuck it up" відтворена як "Это не дешевый пистолет. Интересно, не испортится ли он от соли". На наш погляд, в даному випадку була втрачена природна експресія фрази, бо якщо автор хотів сказати саме "испортиться", він би застосував більш нейтральне дієслово "spoil" або ж більш типове для американської англійської мови "get spoiled". В даному випадку ми вважаємо найбільш адекватним перекладом російське дієслово "испоганиться", котре є більш експресивним порівняно з бляклом "испортиться". Більш вдало, на наш погляд, це складене дієслово передала В. Наріжна в перекладі роману "Снаф". Речення "Go ahead, I tell him. Fuck up Mommy's comeback" вона передає як "Валяй, кажу я. Спаскудь матусин кам-бек" (ми не будемо тут давати оцінювальну характеристику адекватності перекладу цієї фрази загалом і залишимо всі інші неточності перекладу на розсуд читача). Запропоноване "спаскудь" повністю збігається зі значеннями та конотацією даного дієслова в англо-українських та англо-російських словниках [6; 4]. Запропонований варіант цього ж речення офіційним перекладачем російськомовної версії роману, на наш погляд, менш вдалих: "Ага, давай, говорю. Вперед. Испорти ей все, своей маме, которую ты так сильно любишь". Як і в попередньому прикладі російськомовного перекладу дієслова "to fuck up", експресивність, що міститься в дієслові-основі "to fuck" і, безперечно, належить до обценної лексики, повністю втрачена.

Іншим прикладом зниженої лексики є іменник або вигук "shit". Молодіжний словник англійської мови зазначає, що це "one of the most popular swear / cuss / curse words / profanities" [3]. В тлумачному словнику англійської мови першим значенням цього іменника подається "solid waste that comes out of your body from your bowels" [1]. Всі ж інші тлумачення даного слова мають негативну конотацію: "something that you think is bad or of very bad quality, or a bad situation, something that someone says that you think is stupid or untrue" [2]. Згідно до англо-українського словника, іменник "shit" має передаватися як "лайно", "дурниця, нісенітниця, брехня", "паскуда (про людину)" [6]. При перекладі фрази "and calling your father a "dirty, shit-eating ..." В. Наріжна значною мірою перевищує рівень експресії і спотворює фразу до "та називаючи свого тата "брудним їб...ім гімн...дом". Безумовно, в наш час публічний вияв думок і творчості індивіда майже не має кордонів, але чи стосується це перекладача? Подібного роду неточності та помилки у відтворенні першотексту і є основною причиною появи альтернативних, або, як їх іще називають, "мережєвих" перекладів. В якості привітальної сторінки до свого офіційного сайту Володимир Завгородній, один із найпопулярніших перекладачів творчості Чака Паланіка, залишив таке повідомлення: "Это не коммерческий сайт. Он появился потому, что у некоторых людей в башке опилки вместо мозгов. И еще потому, что некоторые люди не могут нормально перевести книгу" [7]. На нашу думку, необхідно мати високий рівень внутрішньої культури, аби давати переклад обценної лексики, а інакше твір може перетворитися на епатажний набір нецензурної лайки та суцільну вульгарщину.

Але давайте спробуємо з'ясувати, чи є ці самі "опилки в башке" у Володимира Завгороднього та більш детально розглянемо "мережіві" переклади на його прикладі. Особливої уваги заслуговує неофіційний переклад роману "Невидимки": так, В. Завгородній різко розкритикував усі переклади книг Чака Паланіка, крім власних. На своєму офіційному сайті він пише: "У перекладі назва звучить як "Невидимки", що ...є ...кілька... е ...не відповідає істині. Автор перекладу – Ю. Волкова. Гаразд, жінка-оповідач, жінка-перекладач..." [7]. Він пропонує власний, досить громіздкий варіант назви: "Не-ви-ди-мы-е чу-до-ви-ща". Переклад зроблено в досить різкому і лаконічному стилі. Звертаючи особливу увагу на дрібниці, В. Завгородній не може надати адекватний переклад сталої сполуки "Charmed, I'm sure" (тлумачний словник сучасної англійської мови дає таке визначення: "A warm greeting used upon being introduced someone. It is most often used in the context of a highly formal situation"[2]), і вживає буквализм "Чарівно, я впевнена".

В якості висновку хочемо ще раз підкреслити, що в сучасній англійській мові присутнє явно виражене прагнення до демократизації суспільства і спостерігається стрімке зниження норм мовлення, що знаходить відображення у всіх сферах соціального життя і в літературі, зокрема. Проаналізувавши переклади творчості Чака Паланіка на основі романів "Fight Club", "Tell All", "Invisible Monsters", "Rant: A Biography of Buster Casey", ми можемо зробити висновок, що при передачі зниженої лексики перекладачі найчастіше зменшують ступінь експресії лексичних одиниць, що іноді призводить до спотворення змісту оригіналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ozhegov.org/>.
2. Longman English Dictionary Online – LDOCE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ldoceonline.com/>.
3. Urban dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.urbandictionary.com>.
4. Электронный словарь Мультитран [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.multitrans.ru/>.
5. Википедия – свободная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/>.
6. АBBYY Lingvo [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lingvo.ua/ru/>.
7. Чак Поланик (Chuck Palahniuk) в переводе Завгороднего [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.palahniuk.com.ua/>.
8. Егоренко А. М. Путеводитель по книгам Чака Паланика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://palahniuk.info/library/egorenkov/tourguide.html/>.

REFERENCES (TRASLATED & TRANSLITERATED)

1. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoyi movy [Academic Explanatory Dictionary of Ukrainian language] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ozhegov.org/>.
2. Longman English Dictionary Online – LDOCE [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ldoceonline.com/>.
3. Urban dictionary [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.urbandictionary.com>.
4. Elektronnyi slovar' Multitrans [Electronic Dictionary Multitrans] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.multitrans.ru/>.
5. Wikipedia – svobodnaia entsyklopedia [Wikipedia – the Free Encyclopedia] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ru.wikipedia.org/>.
6. АBBYY Lingvo [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.lingvo.ua/ru/> the screen.
7. Chuck Palanik (Chuck Palahniuk) v perevode Zavgorodnego [Chuck Palahniuk translated by Zavgorodnii] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.palahniuk.com.ua/>.
8. Egorenko A. M. Putevoditel' po knigam Chaka Palanika [Virtual Tours on the Books by Chuck Palahniuk] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://palahniuk.info/library/egorenkov/tourguide.html/>.

Матеріал надійшов до редакції 26.01. 2012 р.

Ивахненко А. А., Дякова Т. А. Передача сниженной лексики в английском языке и ее перевод на русский и украинский языки.

Статья посвящена проблемам передачи стилистически сниженной английской лексики в художественных произведениях, переведенных на русский и украинские языки. Проанализированы переводы произведений Чака Паланика "Tell All", "Fight Club", "Invisible Monsters", "Rant: A Biography of Buster Casey", "Stranger than Fiction". Выявлены морфологические, семантические и текстуальные уровни экспрессивности в украинских и русских вариантах текста (сниженный, негативный и нейтральный).

Ivakhnenko A. A., Diakova T. O. Profanity (Swearing) Lexicon in English and the Way of its Translation into Russian and Ukrainian.

This article deals with the problems of profanity (swearing) lexicon translation into Russian and Ukrainian. The analysis of the translations of Chuck Palahniuk's novels has been made ("Tell All", "Fight Club", "Invisible Monsters", "Rant: A Biography of Buster Casey", "Stranger than Fiction") taking into account the above mentioned aspect The main morphologic, semantic and textual expressivity levels have been identified in the Ukrainian and Russian variants of the text (reduced, negative and neutral).